

Katedra českého jazyka a literatury

Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové

<https://www.doi.org/10.17234/9789533792101.02>

Pátečníci: svědectví vybraných vzpomínek

Abstrakt: Článek pojednává o volněji soukromé skupině sdružené českým spisovatelem Karlem Čapkem (1895–1938), která se scházela v letech 1924–1938 v Praze vždy v pátek. Podstatou sešlosti byla diskuse tříbící intelekt. Účastníci byli pojmenováni pátečníci [Friday Men]. Pátečníci, představitelé tvůrčí inteligence, mnozí vlivní a někteří i mocní muži, vesměs autority, měli možnost svá stanoviska a postoje šířit, ovlivňovat jimi a získávat pro ně. Ovládali postupy pro jejich uvedení ve známost a prosazení v reálném světě. Existence pátečníků byla výrazem úrovně sebevědomé demokratické části intelektuální české střední občanské vrstvy první třetiny 20. století identifikované s Československou republikou a jejím demokratickým politickým systémem.

Klíčová slova: pátečníci, Karel Čapek, Československá republika, 1918–1938, české dějiny první poloviny 20. století

Úvod

Předložená práce se zabývá pátečníky, nevelkou volněji soukromou skupinou asi šedesáti českých intelektuálů, dodržující určitě zvyklosti, kterou sdružil spisovatel a novinář Karel Čapek (1895–1938) v letech 1924–1938 v Praze, v místech svého bydliště, kde se společnost setkávala vždy v pátek v pozdním odpolední a podvečeru.¹ Jejím cílem je vystihnout podstatu fenoménu, podat o něm celistvější představu a to zejména shromážděním, kritikou a interpretací vybrané různorodější memoárové literatury (Hroch 1985; Čechurová – Randák 2014).

¹ Publikace je výstupem projektu specifického výzkumu *Ikonografie pátečníků* (zakázka č. 2117) realizovaného na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové.

Tématem se v několika větách nebo i ve větším rozsahu zabývaly novější historické a literárněhistorické syntézy k dějinám meziválečného Československa (nejobsáhleji Kovtun 2005; Kárník 2003; zmínkou Hájková – Horák 2018; Papoušek 2014 nebo Šámal 2018). I z jejich podání je patrné, že speciálních prací vzniklo zatím pomálu (dosud pouze sborník z konference Janáček – Tydlitát 2001; jedna dílčí monografie Kapoun 1992 a několik článků, zejména Kudělka 1989). Memoárová literatura je i v důsledku vývoje „velkých“ dějin méně četná, než bychom vzhledem k počtu, profesím a společenskému postavení pátečníků očekávali.

Dosavadní stav poznání tématu také prokazuje složitost uchopení soukromého jevu v pramenné základně, která leží mimo archiválie úřední povahy. Osobní fondy, existují-li, bývají dochovány někdy neúplně, někdy rozdělené mezi více institucí, jako příklad uveďme písemnou pozůstalost Karla Čapka.²

Co byli pátečníci?

„O pátečnicích se myslelo daleko víc a něco jiného, než vlastně pátečníci byli,“ vzpomínal desetiletí po jejich konci vlivný novinář a spisovatel Ferdinand Peroutka, jeden z nich (Peroutka 1995: 133). Co tedy pátečníci byli? Název označil skupinu, která primárně fungovala coby základna mužské privátní přátelské i odborné diskuse. Sám hostitel Čapek pátečníky vymezil jako „důvěrnou společnost přátel [...] většinou literární,“ jinde zas „čestí literáti a ‚intelektuálové‘“ (cit. podle Kapoun 1992: 120; Čapek 1993: 312). Též sumarizoval: „byli to žurnalisté, malíři, univerzitní kantoři, doktoři – pestrá společnost, která měla společné jen to, že nenáležela žádné literární koterii nebo politické frakci a že si potrpěla na otevřenou, někdy i dost polemickou výměnu názorů“ (Čapek 1990: s. 508). Podle anglisty, univerzitního profesora Otakara Vočadla šlo o „široký okruh jeho [tj. Čapkových] přátel a známých“ (Vočadlo 1975: 14). Že ve své době byli bráni za „něco jako instituci, jejíž význam se daleko přeceňoval,“ o nich s odstupem napsala i Čapkova neteř Helena Procházková Koželuhová (Koželuhová 1995: 110). Pátek pak vymezila coby Čapkův „návštěvní den, kdy ho navštěvovali jeho známí, které k tomu vyzval“ (ibid.: 111).

² Je uložena zčásti v Literárním archivu Památníku národního písemnictví, fond Čapek Karel, opatřený pomůckou Dandová 1997, zčásti v Archivu hlavního města Prahy, Sbíрка archiválií rodin Čapků a Scheinpflugů, nezpracováno. Do Čapkova ideálního osobního archivního fondu by patřily i archiválie z Muzea bratří Čapků, Malé Svatoňovice, aj..

Spisovatel, lékař František Langer, od dob studií Čapkův kamarád, popsal pátky, kterých se účastnil po celou dobu jejich trvání, takto: „Zdokonaloval [Čapek] pátky a pátečníky, až okolo něho vznikl společenský útvar, jaký právě měl rád: pravidelný, dost uzavřený, a přece volný celek s ustálenými zvyklostmi i pořádky a s družnou, mužskou atmosférou“ (Langer 2003: 114–115). Spisovatel František Kubka, pátečník po celou dobu jejich existence, skupinu charakterizoval: „Pátečníci byli kavárenskou společností, přenesenou do bytu slavného českého spisovatele. Nebyli ani ideovou, ani uměleckou nebo politickou jednotkou. Neměli ani řád, ani program“ (Kubka 1959, s. 122). Pátečník Vočadlo podal tuto charakteristiku: „Byl to spíše nekonvenční debatní klub, jakási intelektuální burza, kde se vyměňovaly názory a kulturní novinky, přetřásaly veřejné události a ožehavé problémy politického života, jako byly volby nebo svého času aféra Gajdova či Perglerova“ (Vočadlo 1975: 15–16). Scházela se „společnost vzdělaných lidí“ za účelem „porozprávět o všem, co je zajímavá“, informovat se, poznat názor druhých, pobavit se, napsal pátečník, právník a Čapkův švagr Karel Scheinpflug (Scheinpflug 2007: 211).

Podstatou sešlosti byla diskuse třibící intelekt. Diskutovaly se věci praktické i teoretické, všední, kulturní, politické, filozofické, aktuální i nadčasové. „Život je dosti plný událostí, aby bylo o čem mluvit, a rozumně rozdělil mezi lidi obory, věk, názory, vyznání, zaměstnání a politické strany, což působí na řeč jak měsíce na vlny,“ napsal výtvarník a spisovatel Adolf Hoffmeister (Hoffmeister 1927: 109–110). Podle spisovatele Josefa Kopty „Navečerní chvíle měla názvuk starodávné černé hodinky, na niž přicházejí sousedé porokovat o svých radostech i žalech [...] a těšit se z celé lidské družby“ (Kopta 1988: 104). Peroutka připomněl, že „pátečníci vznikli čistě jako společnost, která diskutuje o literárních problémech,“ ale „čím dál víc se to obracelo v takovou společnost, která sice diskutuje o všem, když je příležitost, také o literatuře, ale většinou o politice a věcech veřejných“ (Peroutka 1995: 133). Langer zčerstva uvedl, že se hovořilo „o všem možném [...], o české prozódii, politice, divadle, jindy o Baťovi, hygieně, komunismu“ (Langer 1927: 4). Kubka měl v paměti hovor o „urbanistice, o zahrádkaření, o byrokracii a univerzitních personáliích [...], také o vnitřní politice“ (Kubka 1959: 121). Podání estetika a literárního vědce Jana Mukařovského, že když se ti, kdo „měli blízko k veřejnému životu“ pohroužili do událostí uplynulého týdne, měl hostitel „odsednout stranou“ a vyzývat k diskusi o umění, mělo spíš po roce 1938 ukázat dění jako méně aktivistické (Mukařovský 1988: 181). Podle Karla Čapka účastníky zajímala „literatura jako politika, filozofie jako poslední mord, všeho druhu věda a vůbec lidský život“ (Čapek 1990: 508).

„O literatuře se kupodivu poměrně málo mluvilo a o své vlastní práci spisovatelé diskrétně mlčeli,“ tvrdil Vočadlo (Vočadlo 1975: 15). O vlastní tvorbě se patrně mluvilo, ale podle naturelu každého účastníka. Vycházelo to od povahy hostitele, který nechtěl „poslouchat úsudky, byť nejpochvalnější o svých právě vydaných knihách nebo právě hraných hrách. Když v pátek někdo z obvyklých hostů zavedl řeč tímto směrem, Čapek ji rychle stočil jiným. Myslím, že jeho ostych nebo zvyk způsobil, že se vůbec v pátek nikdy nerozebírala díla nebo články pátečníků“ (Langer 2003: 124). K této problematice se tedy objevily jen drobničky, jako když Čapek poslal hostům ukázky své fonotéky a u jedné gramofonové desky podotkl, že při jejím poslechu psal *Povětroně* (Mukařovský 1988: 182). Nakonec to tedy bylo shromáždění, „kde každý vlastně mluvil, o čem chtěl, co ho právě zajímalo“ (Peroutka 1995: 134).

Snahou hostitele bylo seskupit zajímavé osobnosti, propracovávat s nimi myšlenky a postoje, diskutovat problémy a otázky, hledat jejich pochopení a řešení, sdílet informace. Na pátcích se scházeli osoby různého přesvědčení. „O některých, pravda, je známo, že náležejí k levicovému tisku, o jiných, že jsou socialisté, ba jest mezi nimi jeden, který je organizovaný komunist. Ale jsou jiní, kteří nemohou se vykámati ani takovou úhonou. Jsou organizováni v agrární, národnědemokratické a lidové straně“ (Poláček 2001: 376). I když Karel Čapek v souladu se svými názory zkusil zapojit osoby jiných postojů, přetrvávalo uskupení vzešlé z kamarádství, přátelství, kolegiality. Pokud někdo disponoval myšlenkovým paradigmatem odlišným od hostitelova, těžko se hledalo vzájemné porozumění a pochopení. Takové pokusy nebyly už předem úspěšné a měly trpké následky. Ne všichni, kdo pátky prošli, vtěsnali svůj světový názor do předpokladu demokratických mantinelů. Jádro pátečníků ano.

Pobavení se u staromládeneckého kafe nebylo jen Čapkovou sociální interakcí, ale mělo širší společenský přesah. „Karlovi přátelé a známí byli pro jeho dobrý poměr k prezidentovi považováni za přívržence toho, čemu se u nás říkalo Hrad“ (Koželuhová 1995: 110–111). Přesvědčení, které v pátečnickém kruhu vládlo, vyslovil kritik Josef Kodíček v rozhovoru s Langrem, který spolu vedli jako exulanti za druhé světové války: „Měli k sobě blízko prezident a spisovatelé. A říkalo-li se, že ta Masarykova republika byla literátskou republikou, byla to pochvala, nikoli pohana. Je to jistě vzácný zjev v dějinách národů, je-li stát tak úzce spojen s životem duševních pracovníků, jako byla republika Masarykova a Benešova“ (Langer 2000: 163). A Langer tamtéž pojetí upřesnil: „Tedy žádný zákulisní myšlenkový trust, ale pátky u Čapka znamenaly, že literatura se dostala do blízkosti našeho vůdčího muže a že leckteré podněty byly proneseny a také vzájemně při-

jímány“ (ibid.: 165). Z diskuse přirozeně vyplývala stanoviska, která byla hájena a prosazována.

Závěr

Na pátcích, lapidárně vyjádřeno, se scházela „milá společnost dobrých známých [...], kdy bylo o čem hovořit“ (Vočadlo 1975: 236). „Někdy to bylo vážné, někdy veselé, někdy bohatší, jindy chudší, ale nudné to nebylo nikdy“ (Scheinflug 2007: 211). Vystudovaný filozof Karel Čapek se zájmem o svět kolem sebe uměl nepředpojatě vyslechnout cizí názor, „leckdy jím možná doplnil a poopravil svůj“ (Koželuhová 1995: 129). Účastníci zkoušeli naslouchat si, chápat se, porozumět si. Uchopené jevy se rozebíraly, údaje ověřovaly, názory oponovaly a propracovávaly, argumentovalo se, přemýšlelo. Přítomní měli intelektuální kapacitu věci pojmenovat, myšlenky vyjádřit, analyzovat a formulovat stanoviska i cíle, stát za svým přesvědčením. Různorodí pátečníci byli stejní v uznání předpokladů pro porozumění. Nezapadl ten, kdo pátky vnímal jinak, komu jeho světonázor dával jinou hierarchii hodnot, jako Čapkův oblíbený spisovatel, katolík Jaroslav Durych.

Rozhodně to nebyla apolitická sešlost a rozhodně bylo ambicí přítomných, aby přispěli k chodu a uspořádání státu v tom směru, jak si ho podle svého rozumu představovali v ideální podobě; „mezi pátečníky byl pozitivní státní duch“ (Peroutka 1995: 133). Pátečníci, představitelé tvůrčí inteligence, mnozí vlivní a někteří i mocní muži, vesměs autority, měli možnost stanoviska a postoje přenášet a šířit, ovlivňovat jimi a získávat pro ně. Ovládali postupy pro jejich uvedení ve známost a prosazení v reálném světě, byli reálnou silou. Vníмали osobní „spisovatelskou odpovědnost k státu a národu a ke všem otázkám, které hýbají naším světem“ (Langer 2000: 163). Existence pátečníků byla výrazem úrovně sebevědomé demokratické části intelektuální české střední občanské vrstvy první třetiny 20. století identifikované s Československou republikou a jejím demokratickým politickým systémem.

Prameny

- Čapek, K. 1990. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel.
- Čapek, K. 1993. *Korespondence II*. Praha: Český spisovatel.
- Kubka, F. 1959. *Na vlastní oči: pravdivé malé povídky o mých současnicích*. Praha: Československý spisovatel.
- Langer, F. 2003. *Byli a bylo: vzpomínky*. Praha: Akropolis.

- Langer, F. 2000. *Tvorba z exilu*. Praha: Akropolis.
- Peroutka, F. 1995. *Deníky, dopisy, vzpomínky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Poláček, K. 2001. *Povídky – sloupky – fejetony*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky.

Literatura

- Čechurová, J.; Randák, J. aj. 2014. *Základní problémy studia moderních a soudobých dějin*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Hájková, D.; Horák, P. aj. 2018. *Republika Československá: 1918–1938*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Hoffmeister, A. 1927. *Pátečníci*. "Přítomnost", 24. února. S. 209–210.
- Hroch, M. aj. 1985. *Úvod do studia dějepisu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Janáček, P.; Tydlitát, J. aj. 2001. *Pátečníci a Karel Poláček. Sborník příspěvků ze symposia Pátečníci a Karel Poláček. Rychnov nad Kněžnou – květen 2001*. Boskovice: Albert.
- Kapoun, V. 1992. *Silvestrovská aféra Karla Čapka*. Praha: Melantrich.
- Kárník, Z. 2003. *České země v éře první republiky (1918–1938) III*. Praha: Libri.
- Kopta, J. 1988. *Ozvěny*. V: Vacina, L. (red.). *Jeden i druhý: vzpomínky na bratry Čapky*. Hradec Králové: Kruh.
- Kovtun, J. 2005. *Republika v nebezpečném světě: éra prezidenta Masaryka 1918–1935*. Praha: Torst.
- Koželuhová, H. 1995. *Čapci očima rodiny*. Praha: B. Just.
- Kudělka, V. 1989. *Pátečníci*. "Tvorba", č. 19. 26. července. S. 1-4.
- Langer, F. 1927. *Zase jedna aféra, "České slovo"*. 23. ledna. S. 4.
- Mukařovský, J. 1988. *Karel Čapek – spisovatel*. V: Vacina, L. (red.). *Jeden i druhý: vzpomínky na bratry Čapky*. Hradec Králové: Kruh.
- Papoušek, V. aj. 2014. *Dějiny nové moderny: česká literatura v letech 1924–1934: lomy vertikál, díl 2*. Praha: Academia.
- Scheinpflug, K. 2007. *Můj švagr Karel Čapek*. Praha: ARSCI.
- Šámal, P. aj. 2018. *Literární kronika první republiky: události, díla, souvislosti*. Praha: Academia, Památník národního písemnictví, Ústav pro českou literaturu AV ČR.
- Vočadlo, O. 1975. *Anglické listy Karla Čapka*. Praha: Academia.

Archivy

Archiv hlavního města Prahy, Praha: Sběrka archiválií rodin Čapků a Scheinpflugů.

Dandová, M. 1997. Karel Čapek (1890–1938). Praha, edice inv. č. 724.

Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha: fond Čapek Karel s pomůckou. Muzeum bratří Čapků, Malé Svatoňovice: přírůstková knih; sbírka, část Čapek Karel.

Friday men: Testimony of chosen memories

The article deals with a group associated with Czech writer Karel Čapek (1895–1938). In the period from 1924 to 1938 the members of the group met every Friday in Prague in order to participate in intellectual debates. The participants, who were called Pátečníci (Friday Men), were representatives of the intelligentsia. Many of them were influential members of society, mostly in positions of authority, who had the opportunity to spread their ideas and influence other people. The existence of this group is indicative of a level of self-confidence that characterized democratically oriented sections of the intellectual middle class in the first third of the 20th century, identified with the Czechoslovak Republic and its democratic political system.

Keywords: *Friday Men; Karel Čapek; Czechoslovak republic; 1918–1938; Czech history of the first half of the 20th century*

